

John Riddell: Komintern som en skola i revolutionär strategi

[Översatt från Riddells blogg, johnriddell.wordpress.com, 3 september 2012. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

I sin recension av min utgåva av Kommunistiska internationalens fjärde kongress (1922)¹ varnar Ian Birchall för att ”närma sig [Kominterns dokument] på ett bibliskt sätt”, men försäkrar också att en studie av dem ”kan vara av stort värde”. Var kan vi återfinna detta värde? Diskussionen bland marxister om årets val i Grekland visar oss vägen till ett svar.

Ett utdraget uppror med masstrider i Grekland ledde fram till ett val där ett arbetarparti, SYRIZA, var ute efter regeringsmakten. SYRIZA:s mål var att ena arbetarklassen kring planen på en ”vänsterregering” med ett omfattande program mot åtstramningarna. Marxistiska krafter internationellt och i Grekland var oeniga om man skulle stöda projektet med en vänsterregering.

Det finns en bakomliggande fråga här: när är det lämpligt för arbetarpartier att försöka bilda en regering? Denna tvistefråga diskuterades en hel del i Kommunistiska internationalen (Komintern) på Lenins tid. Den fjärde kongressen (1922) tänkte sig att en arbetarregering till en början kan bildas inom parlamentariska ramar, under förutsättning att regimen grundar sig på en revolutionär massrörelse och vidtar åtgärder för att utmana kapitalisternas makt. (Se ”[En 'arbetarregering'...](#)” på marxistarkiv.se.) En minoritet var mot detta och hävdade att en arbetarregering bara kunde bildas efter en framgångsrik socialistisk revolution.

Båda ståndpunkterna har konsekvenser för Grekland idag. Fjärde kongressens beslut innebär att SYRIZA:s projekt med en vänsterregering åtminstone var värt att överväga. Logiken i minoritetens ståndpunkt var att SYRIZA:s projekt med en ”vänsterregering” skulle avvisas på stående fot.

Men en närmare titt på det tidiga Kominterns dokument visar att beslutet om ”arbetarregeringen” inte var ensamt. Det utgjorde en del av en svepande diskussion om socialistisk strategi.

Vad är då strategi?

1928 anmärkte Leo Trotskij att den revolutionära strategin är mångfasetterad. Den innefattar, sa han, ”ett *sammansatt* system av aktioner som genom sin inbördes *förening, sammanhang* och utveckling måste leda proletariatet till maktövertagandet.”²

De fyra Kominternkongresser som hölls under Lenins livstid (1919-1922) antog delar i ett sådant ”sammansatt system av aktioner”. Låt oss kort ge en översikt av de delar som ingick i Kominterns strategiska plan och pröva dess giltighet under dagens förhållanden.

Ett strategiskt system

Det tidiga Kominterns viktigaste strategiska beslut räknas upp i olika kategorier nedan, tillsammans med en angivelse av de kongresser som antog dem.³

-
- 1 John Riddell, red, *Toward the United Front, Proceedings of the Fourth World Congress of the Communist International, 1922*, Leiden: Brill, 2012; Chicago: Haymarket, 2012.
  - 2 Trotskij, *Tredje internationalen efter Lenin*, Farsta: Förlaget Rättviseböcker, 2010, s 62. Riddells kursivering. Ordet ”strategi” förekommer sällan i det tidiga Kominterns dokument. Istället återfinns vi i de tyska originalen vanligen ordet ”*die Taktik*”, som innefattar politik och aktioner under hela perioden från det nuvarande till en framtida revolution.
  - 3 De flesta resolutionerna från det tidiga Komintern finns översatta [till engelska] i Alan Adair, red, *Theses, Resolutions & Manifestos of the First Four Congresses of the Third International*, London: Ink Links, 1980. Många av dessa resolutioner kan återfinnas i Komintern-delen på www.marxists.org. Resolutioner för varje enskild kongress kan också hittas i respektive bok med protokollen som publicerats av Pathfinder och Brill/Haymarket

1. *Arbetarmakt*

Kampen för arbetarmakt (1:a kongressen)

Nationalisera ekonomin under arbetarnas styre (3:e, 4:e)

2. *Det revolutionära partiet*

Kommunistpartiets roll och struktur (2:a, 3:e, 4:e)

Arbetarpartiet (2:a)

Kominterns stadgar och villkor för anslutning (2:a)

3. *Herravälde*

Inom arbetarklassen

Fackföreningar, fabrikskommittéer (2:a, 4:e)

Deltagande i borgerliga parlament (2:a)

Kooperativ (3:e)

Utsugna oberoende producenter

Bönder (2:a, 4:e)

Förtryckta skikt

Kvinnor (3:e)

Ungdomar (3:e, 4:e)

4. *Allians med förtryckta folk*

Nationella, koloniala frågor (2:a, Baku, Fjärran östern, 4:e)

De svartas frigörelse (4:e)

5. *Enhetsfront, övergångskrav och arbetarregering* (3:e, 4:e)

1 a. *Arbetarmaktens mål*

När Komintern bildades 1919 var dess program för makten lättfattligt: de arbetarråd som existerade i många länder i Europa på den tiden skulle störta den kapitalistiska makten och upprätta revolutionära regeringar efter mönster från de ryska sovjeternas maktövertagande i oktober 1917.

Vad betyder modellen från den ryska oktoberrevolutionen för oss idag? Jag skulle här vilja hänvisa till en programmatisk handledning från en organisation som ser det tidiga Komintern som en del av sitt arv, *Vad vi står för: Internationella socialistiska organisationens politik*.^{*} Denna pamflett [hädanefters kallad ISO – öa] lyckas på ett bra sätt förmedla och uppdatera många av det tidiga Kominterns strategiska insikter.

ISO definierar arbetarmakt som ”arbetarnas eget bildande av demokratiskt valda kamp- och kontrollorgan för att nationalisera produktionen och omvandla den till hela folkets egendom” (sid 7).

Denna sammanfattning – som inspirerats av exemplet från Ryssland – åberopar sig på händelser som, i fallet Ryssland, ägde rum vid olika tidpunkter. Arbetarnas kamporgan (sovjeterna) bildades i februari 1917, medan nationaliseringen av ekonomin genomfördes under andra hälften av 1918. Texten behandlar således helt riktigt den socialistiska revolutionen som inte ett ögonblick i tiden

---

Books. [Det som översatts till svenska finns på www.marxistarkiv.se – öa.]

* På engelska på www.international-socialist.org – öa.

utan som en *process*.

ISO underlåter att nämna bildandet av en regering grundad på arbetarnas kamporgan, den mest framstående bedriften under oktoberupproret 1917. Viktigt var också arbetarnas skapande av en regeringsadministration och väpnade styrkor, och sovjetregeringens initiativ för att främja frigörelsen av minoritetsnationaliteter, kvinnor och andra offer för förtryck. Hela denna process sträckte sig över flera år, och framsteg på vissa områden (den ekonomiska administrationen) inleddes samtidigt som man på andra områden (sovjetdemokratien) gick bakåt. En del av dessa uppgifter fullbordades aldrig: betänk Lenins barska framställning 1921-1923 om det borgerliga inflytandet inom regeringsadministrationen.⁴

Under de senaste 95 åren har inte den ryska revolutionens särskilda mönster upprepats någonstans. Icke desto mindre har det under denna period gjorts många försök att uppnå arbetarmakt, där delar av de ryska erfarenheterna har uttryckts – i olika följd, med olika otillräckligheter och med olika utelämnanden. Inget av dessa försök lyckades upprätta någon varaktig arbetardemokrati – och det gjorde inte heller den ryska processen.

Denna meritlista antyder att det tidiga Kominterns appell om sovjetmakt måste tolkas flexibelt, i avvaktan på att framtida försök att uppnå arbetarmakt kan följa nya och överraskande vägar. Framförallt får vi inte vända ryggen åt försök att upprätta en revolutionär makt bara för att de avviker från den ryska modellen.

1 b. Nationalisera ekonomin under arbetarnas styre

Medan sovjetregeringen kämpade med att mobilisera en ödelagd ekonomi för att försvara sig mot de imperialistiska inkräktarna och deras ryska allierade, funderade Komintern under de två första åren inte särskilt mycket på den ekonomiska politiken i Ryssland. Större diskussioner om detta ämne genomfördes under världskongresserna 1921 och 1922, och de koncentrerade sig på den Nya ekonomiska politiken (NEP) som då introducerades av den sovjetiska regeringen. Under NEP fick privata marknader och småskalig kapitalistisk produktion spelrum. Större delen av industrin förblev nationaliserad men arbetarstyret fick en begränsad roll, och företagen ombads täcka sina omkostnader med hjälp av marknadsintäkter.

Vid världskongressen 1922 sa Kominternledare att NEP-modellen måste tillämpas i andra länder som upplevde socialistiska revolutioner, åtminstone under en inledande period. Lenin och andra bolsjevikerna kallade den sovjetiska verkligheten för "statskapitalism" och ansåg den vara helt förenlig med arbetarnas styre och ett steg mot socialismen. De dolde inte dess faror. Clara Zetkin konstaterade faktiskt 1922 att de ekonomiska förhållandena i Ryssland under NEP återspeglade "världsekonomin skrivna och oskrivna lagar", medan nationaliserade företag som strävade efter vinst kom i "tillfällig konflikt" med grupper av arbetare.⁵ En del vänsterkritiker sa att Sovjetryssland helt enkelt hade gått över till kapitalismen. Komintern höll inte med om det och utformade sitt fortsatta stöd som långtgående kampanjer för materiell hjälp till Sovjetryssland.

Vad säger vi om denna diskussion, 90 år efteråt? Den antyder i alla fall att vi inte ska låta stämpeln "statskapitalism" få oss att vända ryggen åt en revolutionär process.

NEP-debatten hjälper oss också att analysera de ekonomiska motsättningar som kännetecknar de första stegen mot socialismen. ISO definierar den socialistiska revolutionens mål som ett samhälle där "produktion och distribution genomförs i enlighet med en demokratiskt utarbetad plan" och "alla beslut om produktion och distribution är genomtänkta och medvetet överenskomna" (sid 4). Men alla kan inte ta alla beslut: beslut måste tas nationellt, vissa på företagsnivå, andra lämnas till

4 Se till exempel Lenin, "RKP(b):s centralkommittés politiska verksamhetsberättelse den 27 mars" 1921, vid bolsjevikernas elfte kongress. (*Valda verk i 10 band*, bd 10, s 436-482.)

5 *Toward the United Front...*, sid 301-302 (Lenin), 329-331 (Zetkin).

den enskilde. Maktdelegeringen stretar mot centraliseringen. Gräsrotsinitiativ utmanar den vittomfattande planeringen. Till en början behövs marknader, men de fungerar som överföringsmekanismer för något som Michael Lebowitz kallat ”kapitalets logik” som undergräver arbetarplaneringens logik.⁶

Sammanfattningsvis ställer denna tidiga diskussion i Komintern oss inför fler frågor än svar. Den pekar på motsättningar som fanns inneboende i den tidiga sovjetmodellen och på några av de praktiska utmaningar som varje försök från arbetande människor att upprätta nationaliserade, planerade ekonomier ställs inför.

2. Det revolutionära partiet

Från Komintern har vi ärvt målet att bygga ett revolutionärt parti, men väldigt få anvisningar om hur denna process ska gå till eller hur ett sådant parti skulle kunna se ut under dagens förhållanden. Internationalens viktigaste resolution om partibygget, som Lenin ansåg vara farligt öppen för miss-tolkningar,⁷ avser partier med tio- eller hundratusentals medlemmar som kom från olika ideologisk bakgrund och deltog i pågående offentliga diskussioner. Dagens verklighet är en annan: ISO säger: ”Det finns inget som liknar bolsjevikpartiet idag” (sid 33). Grupper som idag påstår att de organiserar sig utifrån Kominterns modell fungerar i själva verket på ett helt annat sätt än Kominterns partier.

Med Birchalls ord är ”ett bibliskt sätt att närma sig frågan” mycket farligt här.

Det tidiga Komintern tog ett viktigt och ofta förbisett initiativ angående ett ämne som hade med detta att göra. Den förespråkade att dess anhängare i länder där det inte fanns några proletära masspartier – först och främst USA och Kanada – skulle försöka bygga ett ”arbetarparti”, det vill säga ett allomfattande massarbetarparti med organiska band till fackföreningarna.⁸ Något snarlikt detta begrepp finns i ISO:s text, som stöder ”radikala eller proletära opartiska alternativ” och anför Ralph Naders presidentkampanj år 2000 (sid 19). Här i Kanada har revolutionära socialister nyligen bidragit till uppbygget av ett nytt arbetarparti, Québec Solidaire.

Självklart kan vägen mot ett revolutionärt parti innefatta många olika sorters organisatoriska experiment.

3. Herravälde

Före 1917 drevs bolsjevikpartiet av en dröm om samhälleligt herravälde, enligt vilken partiet skulle vinna arbetarklassens förtroende, och arbetarna i sin tur skulle vinna böndernas och det tsaristiska kejsardömetts förtryckta nationers förtroende.⁹ Under den första yran av revolutionära uppsving efter kriget trodde en del medlemmar i Komintern att revolutionärerna skulle kunna segra utan ett sådant herravälde, med hjälp av minoritetsaktioner eller genom att bara arbetarna agerade. Men 1920 beslutade Komintern att socialister skulle försöka att vinna ett brett stöd genom att arbeta i fackföreningarna och delta i parlamentariska val. Ett år senare uppmanade Internationalen sina partier att vända sig till massorna och erövra ett majoritetsstöd inom arbetarklassen.

I förhållande till alliansen med utsugna och förtryckta skikt har det skett betydande förändringar sedan Kominterns tid. Vad gäller ungdomen så vände sig Komintern till unga fabriksarbetare, fortfarande tonåringar, som utsattes för en överexploatering och speciellt dålig behandling. Unga

6 Michael A Lebowitz, *The Contradictions of Real Socialism: The Conductor and the Conducted*, New York: Monthly Review, 2012.

7 *Toward the United Front...*, sid 303-305.

8 För en tillämpning av begreppet arbetarparti i Kanada, se Ian Angus, *Canadian Bolsheviks*, Victoria: Trafford, 2004.

9 Se diskussionen i Lars T Lih, *Lenin Rediscovered: 'What Is to Be Done?' in Context*, Chicago: Haymarket Books, 2008.

människor av idag står också inför speciella problem, men i ett annat samhälleligt sammanhang. Det finns idag få exempel på förbund för arbetarungdom av Kominterns sort.

Socialister uppmärksammar bönder mindre idag än förr. Icke desto mindre har lantbrukarna en världsomspännande organisation som är mer bestämt mot nyliberalismen än någon massinternational för arbetare. Dessutom tillhör bönderna en sorts arbetande egenföretagare som inte minskar utan blir fler. Komintern var för att försvara producenter som var egenföretagare mot kapitalistisk utsugning och hjälpa dem under arbetarstyret.

Komintern byggde upp en global kvinnorörelse som på sin tid stod i frontlinjen under kampen att främja kvinnans frigörelse. Men mycket av det tidiga Kominterns diskussioner om kvinnor framstår som ålderdomligt för oss idag. Marxismen har under senare årtionden berikats av feminismens uppkomst och andra strider som hänger samman med kön.

Det centrala arvet från Komintern här är principen att förena alla utsugna och förtryckta i en gemensam rörelse kring ett arbetarprogram.

4. Allians med förtryckta folk

Det tidiga Komintern betonade hur viktig den framväxande revolutionära kampen i den koloniala och halvkoloniala världen var för den socialistiska saken. Internationalen uppmanade till stöd för de nationellt revolutionära rörelserna i dessa länder, även när de leddes av krafter som inte var från arbetarklassen. Hur ska det överföras till dagens värld där det inte finns kvar så många kolonier, och en del före detta kolonier, som Indien, har upplevt en betydande kapitalistisk utveckling?

Återigen kan vi få hjälp från ISO:s text. ”Världen är uppdelad i förtryckta och förtryckande länder”, och ”de härskande länderna... använder ekonomiska, diplomatiska och militära medel för att kontrollera andra länder och folk.” Vi måste erkänna ”de förtryckta nationernas grundläggande rätt till självbestämmande”, säger ISO (sid 21).

Men mycket hänger på vad vi menar med självbestämmande. Innefattar det bara en flagga, en plats i FN och en armé? Nog måste marxister ha en mer vittomfattande föreställning om ländernas suveränitet – ett lands förmåga att sköta sina egna angelägenheter utan diktat från de imperialistiska länderna eller internationella organ. Kampen för denna princip har stärkts i många länder under nyliberalismen, som alltmer har kränkt de svagare ländernas överhöghet.

5 a. Enhetsfronten

ISO innehåller inget avsnitt om enhetsfronten. Det finns en rubrik, ”Enas för att göra motstånd mot arbetsgivarnas angrepp”, men det gäller omedelbara fackliga strider, inte den övergripande strategin. De enhetsfronter som vi är inblandade i idag är oftast av denna sort, i syfte att uppnå ett speciellt mål eller genomföra en kampanj.

Men Komintern inskränkte inte tillämpningen av enhetsfronten till enskilda strider och enstaka frågor. Den tänkte sig en enhetsfront för aktioner kring hela skalan av arbetande människors omedelbara krav.

Ett program för enhetsfronten kan också innehålla krav som uppstår ur dagen förhållanden och som inte fullt ut och säkert kan genomföras under kapitalismen. Sådana mål kallades ”övergångskrav”, och deras karaktär varierade med omständigheterna. Som exempel på övergångskrav åberopade det tidiga Komintern ”arbetarkontroll över produktionen” och ”beväpning av arbetarklassen”. På senare tid, under perioder av inflation, har arbetare ofta krävt och delvis uppnått indexreglering av lönerna i förhållande till levnadsomkostnaderna. Ett nutida exempel på ett övergångskrav är ”klimaträttvisa”, det vill säga effektiva åtgärder för att stoppa den globala uppvärmningen och skydda dess

offer.

5 b. Arbetarregering

När man lägger fram ett program för enhetsfronten så uppstår frågan hur det ska genomföras.

Komintern hävdade att ett arbetarprogram måste tillämpas av en övergångsregering som grundades på en massrörelse av arbetande människor och agerade för att uppfylla deras krav. En sådan regim kallades, beroende på omständigheterna, en "arbetar-" eller "arbetar- och bonderegering". Den kunde upprättas genom att arbetarråd grep makten, som i Ryssland, men att vinna majoriteten i parlamentet kunde också spela en roll för att upprätta den. Hursomhelst skulle det vara en övergångsregering som angrep kapitalisternas makt och försökte öppna vägen för en socialistisk omvandling.

På detta sätt knöt Komintern samman enhetsfronten, övergångskraven och arbetarregeringen i en enda båge som sträckte sig från dagens rörelser till en kamp om makten.

Är Kominterns framställning om en "arbetarregering" så som den formulerades 1922 fortfarande giltig idag? Ian Birchall tror det, men lägger till en varning:

Självklart finns det här ekon av förhållanden i vår egen värld, och det finns mycket att lära genom att studera dessa diskussioner. Men jag är skeptisk till att detaljerade formuleringar från 1922 kan tillämpas på 2000-talets värld.*

Ians varning är berättigad. Formuleringarna från 1922 var inte ämnade som en helig skrift för alla tider utan som en vägledning under de utmaningar som man ställdes inför vid den tidpunkten, speciellt i Tyskland, Frankrike, Balkan och delar av Asien. 1922 års kongress analyserade inte tidigare arbetarregeringar (inte ens det nära förflutna, som i Ungern 1919) och spekulerade inte om framtiden.

När man inser detta förbehåll blir frågan okomplicerad. Är det tillåtet för arbetarna att försöka bilda en regering under situationer där "demokratiskt valda kamp- och kontrollorgan" ännu inte existerar? På denna fråga svarade Komintern "ja", och tänkte sig att arbetarregeringar kan spela en övergångsroll framåt mot den socialistiska revolutionen.

I fallet Grekland ligger SYRIZA:s förslag om en enhetsfrontsregering mellan arbetarpartier som grundas på ett program av omedelbara och övergångskrav i linje med Kominterns strategiska uppfattning. Huruvida det förtjänar att få stöd beror på hur man tolkar den politiska situationen i Grekland. (För ett kraftfullt försvar av SYRIZA:s taktik, se "Att förändra samhället".[§]) Men Kominterns tänkande betyder verkligen att revolutionära socialister under förhållanden som dem i Grekland, med en kris för det borgerliga styret och arbetare mobiliserade i kamp, ska söka efter ett sätt att ta itu med regeringsfrågan.

Ekosocialism

Jag har täckt alla fem linjerna i Kominterns strategi för socialismen, men det saknas några viktiga begrepp, och ett av dem har nu blivit avgörande: ekologin. Oro över ekologin har ända från början varit en central del av marxismen, men under förra seklet behandlades den ofta som en sidofråga:¹⁰ en utmaning som man skulle ta hand om efter revolutionen, en utmaning som den socialistiska planeringen skulle se till i förbigående. Men kapitalismens ekologiska kris har nu fått sådana dimensioner att den hotar människans överlevnad.

* Se Birchalls artikel på engelska på johnriddell.wordpress.com – öa.

§ På engelska på johnriddell.wordpress.com – öa.

10 Se John Bellamy Foster, *Marx's Ecology: Materialism and Nature*, New York: Monthly Review, 2000.

Långt från att vara något man kan oroa sig för efter revolutionen visar sig ekologiska aktioner vara grundläggande för att få oss till revolutionen. De måste vävas in i det ”sammansatta system av aktioner” som bildar den socialistiska strategin. Detta tillägg påminner oss om att den socialistiska strategin är ett öppet begrepp som berikas och förändras genom arbetarklassens erfarenheter.

Sammanfattning

Komintern är bara en av många källor för arbetarklassens strategiska tänkande. Vissa delar av Kominterns strategi verkar vara i otakt med dagens förhållanden. I en del avgörande frågor har inte Komintern mycket att säga till oss. Icke desto mindre förefaller vår största brist idag inte så mycket vara ett ”bibliskt närmande till frågan” som att vi har släppt centrala delar av Kominterns strategi ur sikte och förlorat vår känsla för dess sammanhållning som system.

Denna svaghet gör Ian Birchalls tillsägelse angelägen: ”Om vi studerar [Kominterns dokument] noggrant, utan att försöka läsa av enkla paroller eller direktiv, så kan de vara av stort värde.”